

1514. toplantı, 3-5 Aralık 2024 (DH)

İnsan hakları

H46-38 Selahattin Demirtaş (No. 2) grubu v. Türkiye (Başvuru No. 14305/17)

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi kararlarının icrası

Referans belgeler

DH-DD(2024)1178 , CM/Del/Dec(2024)1507/H46-36

Başvuru no	Dava	Karar tarihi	Kesin karar tarihi	Sınıflandırma kategorisi
14305/17	SELAHATTİN DEMİRTAŞ (No. 2)	22/12/2020	Büyük Daire	Karmaşık sorun ve acil bireysel önlemler
14332/17	YÜKSEKDAĞ ŞENOĞLU VE DİĞERLERİ	08/11/2022	03/04/2023	

Dava Konusu

Selahattin Demirtaş (No. 2) davası, Türkiye Büyük Millet Meclisi (TBMM) üyesi ve Halkların Demokratik Partisi (HDP) başkanlarından biri olan başvuranın tutuklanması, tutuklanması ve aleyhindeki ceza yargılamasına ilişkindir.

Ekim 2014'te, Türkiye'nin doğusundaki 36 ilde şiddetli protestolar gerçekleşmiş ("6-8 Ekim olayları"), bunları 2015 yılında "Kürt Sorunu'nun çözülmesini amaçlayan müzakerelerin ("Çözüm Süreci") durmasıyla yaşanan şiddet olayları izlemiştir. "Bazı milletvekillerinin teröre manevi destek veren ve onu motive edici açıklamalarına ilişkin kamuoyunda oluşan infiali gidermek" amacıyla, 20 Mayıs 2016 tarihinde Anayasa'nın 83 § 2. maddesi değiştirilmiştir. Anılan değişikliğin kabul edildiği tarihten önce haklarında yasama dokunulmazlığının kaldırılmasına ilişkin fezlekelerin TBMM'ye gönderildiği milletvekillerinin yasama dokunulmazlığı kaldırılmıştır. 6-8 Ekim olaylarına ilişkin meselelerde açıklamaları bulunan başvuran, Anayasa değişikliğinin ardından dokunulmazlığı kaldırılan 154 milletvekilinden (55 HDP üyesi dahil) biridir.

Başvuran 4 Kasım 2016 tarihinde gözaltına alınmış silahlı örgüt üyeliği (Türk Ceza Kanunu'nun "TCK" 314. maddesi) ve halkı suç işlemeye tahrik (TCK 214. madde) suçları dahil olmak üzere Türk Ceza Kanunu, Terörle Mücadele Kanunu ile Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Kanunu'nun çeşitli hükümleri uyarınca tutuklanmıştır.

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi ("AİHM" veya "Mahkeme"), Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ("Sözleşme") madde 5 §§ 1 ve 3 kapsamında, başvuranın 4 Kasım 2016 ila 7 Aralık 2018 tarihleri arasındaki tutukluluk durumu hakkında yerel mahkemelerin, başvuranın söz konusu suçları işlediğine dair makul bir şüpheyi ortaya koyabilecek ve gözaltına alınmasını ve tutuklu yargılanmasını haklı gösterebilecek somut olguları veya bilgileri sunmadığını tespit etmiştir (madde 5 §§ 1 ve 3. ihlali).

Ayrıca, yasama dokunulmazlığının kaldırılma şeklinin, yerel mahkemelerin söz konusu konuşmaların başvuranın yasama sorumsuzluğu kapsamında olup olmadığına dair herhangi bir değerlendirme yapmayarak usule ilişkin yükümlülüklerini yerine getirmemelerinin ve mahkemelerin bir dengeleme çalışması yapmadan başvuranın ilk ve devam eden tutukluluğuna ilişkin gerekçelerinin, ifade özgürlüğü ve haklarını ihlal ettiğine karar vermiştir (1 No.lu Protokol'ün 10. maddesi ve 3. maddesinin ihlali).

Son olarak, diğer unsurların yanı sıra, başvuranın 20 Eylül 2019 tarihinde tekrar tutuklanmasını da göz önünde bulunduran AİHM başvuranın tutukluluğunun çoğulculuğu bastırma ve siyasi tartışma özgürlüğünü kısıtlama gibi gizli bir amaç güttüğünü tespit etmiştir (5. maddeyle bağlantılı olarak 18. maddenin ihlali).

AİHM, 46. madde uyarınca, 18. madde kapsamındaki ihlalin niteliğinin, bu ihlali gidermek için gereken tedbirler konusunda gerçek bir seçenek bırakmadığını ve aynı olgularla başvuranın tutukluluğunun devam etmesinin, hak ihlalinin uzamasına ve davalı Devlet'in Sözleşme'nin 46 § 1 maddesi uyarınca AİHM'in kararına uyma yükümlülüğünün ihlaline yol açacağını belirtmiştir. Bu nedenle, Türkiye'nin, başvuranın derhal serbest bırakılmasını sağlamak için gerekli tüm tedbirleri alması gerektiğine karar vermiştir.

Yüksekdağ Şenoğlu ve Diğerleri davası, 20 Mayıs 2016 tarihli Anayasa değişikliği ile söz konusu tarihte HDP'nin diğer eş genel başkanı olan Figen Yüksekdağ Şenoğlu'nun da aralarında bulunduğu 13 HDP milletvekili olan başvuranların yasama dokunulmazlığının kaldırılmasına ilişkindir. AİHM'in bulgularına göre, daha sonra başvuranlar hakkında "esas olarak terörle ilgili suçlardan cezai kovuşturma başlatılmış ve esas olarak siyasi eylemleri nedeniyle başvuranlar çeşitli tarihlerde tutuklu yargılanmışlardır" (§§ 507-509). Mahkeme, benzer gerekçelerle, *Selahattin Demirtaş* (No. 2) kararındaki Sözleşme ihlallerinin aynısını (10., 5 §§ 1 ve 3. maddeler, 1 No.lu Protokol'ün 3. maddesi ve 5. maddeyle bağlantılı olarak 18. madde) tespit etmiştir. Ayrıca, Mahkeme, bazı başvuranlar için, yerel mahkemenin soruşturma dosyasına erişimi reddederken matbu gerekçeler kullanması nedeniyle tutukluluğun yasalılığı hakkında hızlı bir şekilde karar verilmesi hakkının ihlal edildiğine karar vermiştir (madde 5 § 4). Son olarak, Mahkeme, *Selahattin Demirtaş* (No. 2) davasında olduğu gibi, 46. maddeye de atıfta bulunmuş ve halen özgürlüklerinden mahrum bırakılan başvuranlarla ilgili olarak, Türkiye'nin, bu kişilerin derhal serbest bırakılmalarını sağlamak için gerekli tüm tedbirleri alması gerektiğine karar vermiştir.¹

Kararın icrasının durumu

Bireysel önlemler

AİHM'in incelemesinden ve Komite'nin önceki incelemelerinden bu yana iç hukuktaki sürecin daha kapsamlı bir açıklaması 1451. Aralık 2022² ve 1419. (Aralık 2021)³ toplantıları için hazırlanan Notlarda bulunabilir.

16 Mayıs 2024 tarihinde Ağır Ceza Mahkemesi kısa kararını açıklamış ve başvuranları çeşitli suçlardan mahkum etmiştir. Selahattin Demirtaş ve Figen Yüksekdağ Şenoğlu, mahkumiyetlerinin ardından halen tutuklu bulunmaktadır.

Demirtaş'ın tutukluluğuna ilişkin başvurusu 7 Kasım 2019 tarihinden bu yana Anayasa Mahkemesi nezdinde derdest iken, Yüksekdağ Şenoğlu 8 Haziran 2023 tarihinde Anayasa Mahkemesi'ne bireysel başvuruda bulunmuştur. Demirtaş'ın ayrıca AİHM nezdinde derdest bir başvurusu da bulunmaktadır.

Komite, 1507. toplantısında (Eylül 2024) (DH), Anayasa Mahkemesi veya AİHM'in, Ağır Ceza Mahkemesi'nin kararını AİHM'in mevcut davalardaki kararıyla aynı olgusal temele dayandırıp dayandırmadığını ve başvuranlar ile mahkum edildikleri suçlar arasında doğrudan ve yeterince güçlü bir bağlantı sağlayıp sağlamadığını belirleyene kadar, yetkilileri örneğin tutukluluğa alternatif tedbirleri araştırarak, başvuranların derhal serbest bırakılmasını sağlamaya bir kez daha şiddetle çağırmıştır. Komite, ayrıca, yetkilileri, Anayasa Mahkemesi'nin Demirtaş ve Yüksekdağ Şenoğlu tarafından yapılan başvurulara ilişkin incelemesini daha fazla geciktirmeden ve AİHM'in özellikle Sözleşme'nin 18. maddesi kapsamındaki bulgularını tam olarak dikkate alarak tamamlamasını sağlamaya kuvvetle çağırıştır. Ek olarak Komite, Türk makamlarını mümkün olan en kısa sürede, Ağır Ceza Mahkemesi'nin gerekçesinin ilgili bölümlerinin İngilizce çevirisiyle birlikte ayrıntılı bilgi vermeye, özellikle de başvuranların mahkumiyetlerine temel teşkil eden suçlamaların AİHM tarafından Sözleşme'deki hakların siyasi temsilciler tarafından yasal olarak kullanılması olarak nitelendirilen suçlamalardan nasıl farklı olduğuna ilişkin değerlendirmeyi sunmaya davet etmiştir.

Demirtaş ve Yüksekdağ Şenoğlu dışında mevcut dava grubundaki tüm başvuranların serbest bırakıldığı veya beraat ettiği yönünde yetkililer tarafından sağlanan bilgileri not eden Komite, son olarak yetkilileri *Yüksekdağ Şenoğlu ve Diğerleri* davasındaki diğer başvuranlarla ilgili yargılamaların durumu hakkında bilgi vermeye devam etmeye teşvik etmiştir.

Yetkililer, mevcut toplantıya ilişkin sunumlarında (DH-DD(2024)1178), 1507. toplantı (Eylül 2024) (DH) için hazırlanan Notlarda özetlenen bilgileri yinelemiştir.⁴ Hatırlatmak gerekirse 16 Mayıs 2024, Ağır Ceza

¹ Komite, 10 Haziran 2022 ve 9 Mart 2023 tarihlerinde, 10. maddenin ihlaline ilişkin *Kerestecioğlu Demir ve Encü ve Diğerleri* davalarının bireysel tedbirlerini kapatmıştır (bkz. sırasıyla Nihai Kararlar CM/ResDH(2022)135 ve CM/ResDH(2023)37). Genel tedbirler, *Selahattin Demirtaş* (No. 2) davası kapsamında incelenmeye devam etmektedir.

² <https://hudoc.exec.coe.int/ENG?i=CM/Notes/1451/H46-39E>

³ <https://hudoc.exec.coe.int/ENG?i=CM/Notes/1419/H46-39E>

⁴ <https://hudoc.exec.coe.int/ENG?i=CM/Notes/1507/H46-36E>

Mahkemesi Selahattin Demirtaş⁵ ve Figen Yüksekdağ Şenoğlu'nu mahkum etmiş,⁶ başvuruların artık tutuklu değil hükümlü olarak tutuklu olduklarını belirtmiş ve bu gelişmenin Mahkeme'nin yerleşik içtihadı doğrultusunda dikkate alınması gerektiğini savunmuşlardır.

Her iki başvuran da Bölge Adliye Mahkemesi'ne temyiz başvurusunda bulunmuştur. Bu Notların hazırlandığı sırada, Ağır Ceza Mahkemesi henüz gerekçeli kararını vermemiştir.

Yüksekdağ Şenoğlu ve Diğerleri davasındaki diğer başvuranlarla ilgili olarak, yetkililer Ayhan Bilgen'in hakkındaki tüm suçlamalardan beraat ettiğini ve diğerlerinin serbest bırakıldığını yinelemiştir.

Genel önlemler

Komite, 1507. toplantısında, mevcut davalar için gerekli genel tedbirleri Mart 2025'teki DH toplantısında değerlendirmeye devam etmeye karar vermiştir.

Sekretarya'nın Analizi

Demirtaş ve Yüksekdağ Şenoğlu

Mahkeme'nin, yukarıdaki iki başvuranla ilgili mevcut kararlarında, Mahkeme tarafından değerlendirilen aynı olgusal bağlamla ilgili gerekçelerle tutukluluklarının devam etmesinin, haklarının ihlalinin uzamasına ve davalı Devlet'in Sözleşme'nin 46 § 1 maddesi uyarınca Mahkeme'nin kararına uyma yükümlülüğünün ihlaline yol açacağına karar verdiği hatırlatılmaktadır. Türk makamları Komite'ye, başvuruların devam eden tutukluluk hallerinin ve ilk derece mahkemesinde mahkum edilmelerinin ardından tutukluluk hallerinin, Mahkeme tarafından kararlarında incelenenlerden önemli ölçüde farklı iddialara ve delillere dayandığını ileri sürmüşlerdir. Bu bağlamda, Bakanlar Komitesi, yetkilileri, öncelikle, Anayasa Mahkemesi'nin Demirtaş'ın tutukluluğuna ilişkin kararını daha fazla gecikmeden vermesini sağlamak için mümkün olan tüm önlemleri almaya ve Haziran ve Eylül 2024'teki incelemelerinde, Ağır Ceza Mahkemesi'nin gerekçesinin ilgili bölümlerinin İngilizce çevirisiyle birlikte, özellikle başvuruların mahkumiyetlerinin temelini oluşturan suçlamaların Mahkeme tarafından Sözleşme haklarının siyasi temsilciler tarafından yasal olarak kullanılması olarak nitelendirilenlerden nasıl farklı olduğuna dair değerlendirme ile birlikte mümkün olan en kısa sürede ayrıntılı bilgi sağlamaya tekrar tekrar davet etmiştir.

Bu nedenle, Ağır Ceza Mahkemesi'nin 16 Mayıs 2024 tarihinde başvuruları mahkum eden kısa kararını açıklamasının ardından gerekçeli kararını hala açıklamamış olması derin bir endişe konusudur. Dava dosyasının büyüklüğü göz önünde bulundurulduğunda gerekçeli kararın yazılmasında bir miktar gecikme kabul edilebilir olsa da, özellikle Türk hukukunda gerekçeli kararların kısa kararın verilmesinden sonra en geç 15 gün içinde yazılması ve dava dosyasına eklenmesi gerekliliği (Ceza Muhakemesi Kanunu madde 232/3) göz önünde bulundurulduğunda, altı aydan fazla bir gecikme makul kabul edilemez.

Bu davanın görüşülmesi sırasında kararın hala mevcut olmaması halinde Komite, yetkililere kararın tamamını, Ağır Ceza Mahkemesi'nin gerekçesinin ilgili bölümlerinin İngilizce tercümesini ve yetkililerin bu kararla ilgili değerlendirmelerini daha fazla gecikmeden sunmaları yönündeki çağrısını bir kez daha tekrarlayabilir. Komite, ayrıca, Sekreteryaya, bu belgelere o zamana kadar hala ulaşılamaması halinde, Mart DH toplantısında değerlendirilmek üzere bir ara karar taslağı hazırlaması talimatını verebilir.

Komite ayrıca, örneğin başvuruların Anayasa Mahkemesi'ne yaptıkları itiraz ve başvuruların karara bağlanmasını beklemek üzere tutukluluğa alternatif tedbirleri araştırarak Demirtaş ve Yüksekdağ Şenoğlu'nun derhal serbest bırakılmalarını sağlamaları için yetkilileri bir kez daha güçlü bir şekilde teşvik edebilir.

Yüksekdağ Şenoğlu ve Diğerleri davasında geri kalan başvurular

Yetkililer tarafından sunulan bilgilere göre, Sayın Ayhan Bilgen'in beraat ettiği ve bunun Komite tarafından memnuniyetle karşılanabileceği hatırlatılmaktadır. Ayrıca, *Yüksekdağ Şenoğlu ve diğerleri* davasındaki diğer 11 başvurunun hala özgür görünmesi olumludur .

Bu başvurular, Demirtaş ve Yüksekdağ Şenoğlu aleyhindeki davalardan farklı bir davada yargılanmaktadırlar. Bu kişiler aleyhinde yeni delillere ilişkin herhangi bir beyanda bulunulmamıştır ve bu

⁵ Sayın Demirtaş 47 suçtan yargılanmış ve bunlardan on birinden mahkum olmuştur: "Devletin birliğini ve ülke bütünlüğünü bozmak", "Suç işlemeye tahrik", "Terör örgütü lehine propaganda yapmak", "Halkı kanunlara uymamaya tahrik", "Kanuna aykırı toplantı ve gösteri yürüyüşüne kışkırtma ve teşvik" ve "Suçu ve suçluyu övmek". Toplam 37 yıl 60 ay hapis cezasına çarptırıldı.

⁶ Sayın Figen Yüksekdağ Şenoğlu 35 ayrı suçtan yargılanmış ve sekiz suçtan hüküm giymiştir: "Devletin Birliğini ve Ülke Bütünlüğünü Bozmak", "Terör Örgütü Lehine Propaganda Yapmak", "Suç İşlemeye Tahrik", "Kanuna Aykırı Toplantı ve Gösteri Yürüyüşlerini Teşvik veya Tahrik Etmek" ve "298 Sayılı Seçimlerin Temel Hükümleri ve Seçmen Kütükleri Hakkında Kanun'da Yer Alan Seçim Yasaklarından Biri Olan Konuşma Yapma Yasağının İhlali". Kendisi 30 yıl 33 ay hapis cezasına mahkum edilmiştir.

kişiler aleyhindeki iddiaların ve delillerin AİHM tarafından incelenenlerden önemli ölçüde değiştiğini gösteren hiçbir şey yoktur. Mahkeme'nin, 5. maddeyle bağlantılı olarak 18. madde uyarınca, tutuklu yargılanmalarının suç işlediklerine dair makul bir şüpheyi gösteren delillerle desteklenmediği ve gizli bir amaç güttüğü yönündeki tespitleri ve Komite'nin bu tür davalardaki yerleşik uygulaması göz önünde bulundurulduğunda⁷, bu başvurularla ilgili *restitutio in integrum* ilkesi beraat etmelerini gerektirmektedir.

Yetkililer, bu başvurularla ilgili işlemlerin durumu hakkında bilgi vermeye davet edilebilir.

Finansman garantilidir: EVET

⁷ Bkz. örneğin Komite'nin 1507^{inci} toplantısında (Eylül 2024) Azerbaycan'a karşı Memmedli grubu davalar hakkında kabul ettiği notlar ve kararlar (DH).